

Hans Bots en Sophie Levie (eds.), *Periodieken en hun kringen. Een verkenning van tijdschriften en netwerken in de laatste drie eeuwen* (Nijmegen: Vantilt, 2006) 343 p.
ISBN 9077503439

Het onderzoeksinstituut Historische, Literaire en Culturele Studies van de Radboud Universiteit Nijmegen bestudeert de infrastructuur van het literair-culturele leven. Hield het voormalige Pierre Bayle Instituut zich vooral bezig met de ‘uitwendige’ geschiedenis van periodieken, zijn opvolger bouwt daarop voort en richt zich nu op de netwerken die uitgevers en redacteurs nodig hadden om hun periodieken te vullen. Een gelukkige keus, omdat deze aanpak leidt tot de bestudering van de veel levendiger ‘inwendige’ geschiedenis van periodieken en omdat de bestudeerde periode zich uitstrekt tot het heden.

Het eerste tastbare resultaat van de nieuwe koers is de bundel *Periodieken en hun kringen*. In de dertien bijdragen – met een zwaar accent op de achttiende eeuw – staat telkens één tijdschrift centraal: vijf Franstalige, zes Nederlandstalige en twee Engelse taalige tijdschriften. Slechts drie tijdschriften zijn niet in Nederland gedrukt; ze waren dan ook niet voor de Nederlandse markt bedoeld. Dat neemt niet weg dat alle artikelen stuk voor stuk een boeiende, informatieve beschrijving geven van de manier waarop de besproken tijdschriften tot stand kwamen.

Dankzij de diachrone benadering, aldus de samenstellers van de bundel, is het mogelijk een ontwikkeling vast te stellen in de manier waarop de verschillende redacties hun taak hebben uitgevoerd. Zij komen tot de overigens weinig opzienbarende conclusie dat een uitgebreid netwerk van informanten en medewerkers noodzakelijk is voor het welslagen van een tijdschrift. Lezers, in zekere zin deel uitmakend van het netwerk van redacties, zijn eveneens van belang, omdat ook zij inhoud en kleur en daarmee het succes van een blad bepalen. Het is jammer dat het hierbij is gebleven. De bundel nodigt immers uit tot observaties die veel verder reiken dan de wat sleetse opmerkingen over eenmansredacties die vroeger veel vaker voorkwamen dan nu, of over de internationale netwerken die eigen waren aan de Republiek der Letteren.

Zo zou een beschouwing over benamingen en functies in het journaal deze bundel niet hebben misstaan. Met name in de bijdragen over achttiende-eeuwse tijdschriften worden de benamingen *journalist* en *redacteur* door elkaar gebruikt. Bij de *Schouwburg van in- en uitlandsche letter- en huishoudkunde* (1805-1810) duiken echter ‘verzamelaars’, ‘redacteurs’ en ‘schrijvers’ op, terwijl Pauwels Foreestier zichzelf ‘hoofdleder’ noemt van de *Spektator* (1843-1850). Het is een intrigerende vraag hoe die functies zich in de loop der tijd hebben ontwikkeld tot de tegenwoordig gebruikelijke indeling: *journalisten* trekken er voor het schrijfwerk op uit, terwijl *redacteurs* een meer regisserende taak hebben en hun teksten in velerlei opzichten pasklaar maken.

Iets vergelijkbaars is het geval met het begrip *redactieraad*. In de bundel wordt daarmee steeds de redactie zelf bedoeld, terwijl we er tegenwoordig een externe commissie mee aanduiden die toeziet op de kwaliteit. Is hier inderdaad sprake van een ontwikkeling als gevolg van de toenemende journalistieke onafhankelijkheid? Dit thema komt niet als zodanig ter sprake, al laten de artikelen wel degelijk zien hoe de verhoudingen tussen de netwerken onder druk kunnen staan. Zo hadden de boekverkopers die aan het begin van de achttiende eeuw met een geleerdtijdschrift aan de markt timmerden, veel invloed op het redactionele beleid. Dat blijkt uit de bemoeienissen van de Amsterdamse uitgever Henri Desbordes met zijn tijdschrift *Nouvelles de la République des Lettres* (1699-1710) of uit de manier waarop de Haagse uitgever Henri Du Sauzet zich bewoog in en om de redactie van zijn eigen *Mémoires de littérature* (1715-1717).

Algemeen wordt aangenomen dat boekverkopers met dergelijke geleerdenbladen hun visitekaartje afgaven en klanten naar zich toe lokten. Ook William Heinemann probeerde met zijn *New Review* (1889-1897) de schrijvers uit zijn stal uit te venten. Bij anderen moet de motivatie echter meer gezocht worden in verlichte zendingsdrang (Johannes Immerzeel in zijn *Schouwburg*). De joodse-Amerikaanse uitgever Harold Loeb drukte zijn stempel op *Broom* (1921-1924) om juist zijn literaire idealen ten uitvoer te brengen. In de twintigste eeuw zien we dat redacties het steeds moeilijker vinden om voor een bemoeizieke uitgever te werken. Dit leidde er bij de redactie van *Het tooneel* (1915-1924) toe dat ze zich losmaakte van haar feitelijke uitgever, het Nederlandsch Tooneelverbond, en voor zichzelf begon.

Een derde ontwikkeling die mijns inziens meer aandacht verdiende, heeft te maken met de anonimiteit van journalisten en redacteuren. Tot ver in de negentiende eeuw hielden ze zich, uitzonderingen daargelaten, schuil achter initialen en pseudoniemen. Zo vond de *Bibliothèque Germanique* (1720-1741) haar oorsprong in de ‘Société des Anonymes’, een groepje hugenootse predikanten te Berlijn. Hun geleerde vrienden binnen de Republiek der Letteren wisten echter heel goed wie bij dit geleerdenblad betrokken waren. Waarom wenste men de identiteit niet bloot te geven? Vonden de schrijvers van toen betaalde journalistiek compromitterend? Was de anonimiteit een waarborg voor onpartijdigheid en wilden ze niet op de man spelen? Of beseften ze nog niet hoe ze hun eigen roem konden exploiteren?

Deze gemiste kansen doen niets af aan de kwaliteit van de artikelen in de bundel zelf. Jammer dat sommige mank gaan aan ronkend taalgebruik. ‘Accaparerer’, ‘compatriotten’, ‘reciprociteit’, ‘recommandaties’ of simpelweg het ‘in epistolair contact staan met elkaar’: enige eindredactie was wenselijk geweest. Dat had tevens vastgelopen zinnen, soms eindeloos herhaalde opmerkingen over ‘bewaard gebleven brieven’, en onnavolgbare gedachtesprongen kunnen voorkomen. Wellicht had de enigszins merkwaardige hoofdtitel er dan ook anders uitgezien.

Rietje van Vliet

Johan van Merriënboer, *Mansholt. Een biografie* (Amsterdam: Boom, 2006) 493 p. ISBN 9085062497. Tevens verschenen als proefschrift aan de Radboud Universiteit Nijmegen 2006.

In juli 1946 stormde Sicco Mansholt, minister van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening, de burelen van de Trouw-redactie binnen. Na een korte discussie met een van de redactieleden verkocht hij deze een fikse draai om de oren. Aanleiding was een artikel waarin hij werd beschuldigd zaken te hebben gedaan met de bezetter tijdens de oorlog. Mansholt was daarover diep gekrenkt. Het tekent zijn karakter: ongeduldig, gedreven en wilskrachtig. Mansholt heeft, ook in Nederland, vooral faam verworven als E(E)G-landbouwcommissaris. Zijn portefeuille maakte hem tot een van de machtigste mannen van Europa. Internationaal genoot hij veel aanzien, hoewel sommigen, waaronder Charles de Gaulle en Richard Nixon – die Mansholt betitelde als ‘that jackass in the European Commission’ – weinig vriendschappelijke gevoelens ten aanzien van hem koesterden.

Johan van Merriënboer, werkzaam bij het Centrum voor Parlementaire Geschiedenis te Nijmegen, kreeg voor het eerst belangstelling voor Mansholt tijdens het schrijven van een hoofdstuk over het naoorlogse landbouwbeleid. Hij besloot er een proef-